

A MAGYAR VIDÉK LEHETSÉGES JÖVŐKÉPE ÉS FEJLESZTÉSÉNEK FELADATAI¹

Dr. Ángyán József egyetemi tanár, intézetigazgató²
Dr. Ónodi Gábor egyetemi docens, intézetigazgató-helyettes¹
Dr. Tanka Endre egyetemi docens, tanszékvezető³

*„Ember vigyázz, figyeld meg jól világod:
ez volt a múlt, emez a vad jelen, –
hordozd szívedben. Éld e rossz világot,
és mindig tudd, hogy mit kell tenned érte,
hogy más legyen.”*

(Radnóti Miklós, 1944)

1. A helyzet

A falu legutóbbi, 2003 téli számában az agrárium és a vidék körüli fejlemények kritikai elemzését adva összehasonlítottuk az európai és a magyar elképzeléseket. Ezek alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy ha nem csak a termelők felső 5-10 százalékának valamint a beszállító iparok és befektetői körök tökésképei, hanem az agrárium egészének megmaradása, fejlődése vezérli az agrár- és vidékpolitikát, akkor a fejlesztést a különböző adottságú térségek, gazdálkodói csoportok, ágazatok és birtokkategóriák igényeinek együttes figyelembe vételével kell megvalósítanunk.

Látva ugyanakkor a magyar agrárszakmai, szakmapolitikai elit szűk, néhány ezer fős csoportjának saját tökéskékeit követő törekvéseit, amely egy dél-amerikanizálódó „agrárfejlődés” vízióját vetíti előre – a maga tömegtermelő nagy latifundiumaival, bér munkára alapuló tőkés megabirtokaival, a munkanélkülivé váló agrárnépesség tömeges elvándorlásával, a városok körüli fokozódó gazdasági, szociális, bűnözési, egészségügyi gettósodás, kriminalizálódás gyors ütemű növekedésének fenyegetésével – talán nem tűnik túlzónak az ott megfogalmazott megállapításunk: *„Nagy baj lesz abból, ha az agrárium szereplőinek egy szűk érdekcsoportja a többiek rovására, a többiek «tes-tén keresztül» akar Európában előre jutni!”*.

Az azóta eltelt rövid, néhány hónapos időszak történései vészjóslóan erősítették meg megállapításaink realitását és a káros folyamatok további gyorsulását. A KSH 2003 végén végzett mezőgazdasági szerkezeti összeírásának előzetes adatai szerint 2000-hez viszonyítva az egyéni, családi gazdaságok száma 20 %-kal (960 ezerről 766 ezerre), a mezőgazdaságban tevékenykedő gazdasági szervezetek száma pedig 7 %-kal (8400-ról 7800-ra) csökkent. Az állattartók száma a magángazdaságokban 22,5 %-kal, a gazdasági szervezeteknél pedig 11 %-kal csökkent. Ezzel párhuzamosan folytatódott a birtokkoncentráció, ami – hacsak az életképtelen törpebirtokok megszűnését jelentené – akár kedvező is lehetne, ám a megszűnés illetve annak közvetlen közelsége már a kis- és közép-birtokot is elérte illetve veszélyezteti.

Az agrárkormányzat által gyakran hangoztatott szektorsemlegesség a szemünk láttára viszi tehát tovább a kolhozokból épphogycsak kiszabadult, éledező kis- és középbirtokok pusztulásának, a vidék kiürülésének és a tőkés nagybirtokrendszer kialakulásának – az egész társadalom számára katasztrofális következményekkel járó – folyamatát. Az e folyamatot fékezni, leállítani hivatott 2. pilléres, vidékfejlesztési intézkedésekről pedig még mindig nem esik szó, sőt minthogyha azok és bennük az agrár-környezetgazdálkodási rendszerekhez kötődő, valamennyi ágazat és birtokkategória számára a megmaradás esélyét fenntartó és fejlődést hozó támogatási formák szitokszavaknak számíthatnának.

¹ „A falu” 2004 tavaszi számában megjelenő cikk kézirat

² Szent István Egyetem, Környezet- és Tájgazdálkodási Intézet,

³ Károli Gáspár Református Egyetem, Agrár- és Környezetjogi Tanszék

Mi sem jellemzi jobban ezt a helyzetet, hogy miközben Franz Fischler mezőgazdasági és vidékfejlesztési EU főbiztos március 16-án Szófiában, a csatlakozásra váró országok képviselő előtt elmondott beszédének közel fele a vidékfejlesztéssel foglalkozott (büszkén állapította meg pl., hogy hivatali éve alatt „a vidékfejlesztés a CAP kísérő intézkedéséből teljesen kiforrott politikává vált, és mint annak 2., növekvő pillére már évi 7 milliárd eurós költségvetéssel rendelkezik”, majd később megjegyezve, hogy „a következő terveciklusban forrásainak 25 %-os növelését irányozták elő”), azonközben a Magyar Kormány az agrárgazdaság helyzetéről tartott március 18-ai, soron kívüli ülésére készített 27 oldalas előterjesztés a 25. oldalán, a 4. mellékletben egy bekezdésben intézi el a vidékfejlesztés hazai kereteit megteremtő Nemzeti Vidékfejlesztési Tervet az alábbiak szerint „A Nemzeti Vidékfejlesztési Terv 12. változata angolul elkészült, az ex-ante értékelést végző cég is elkészítette a jelentést. Ennek és a brüsszeli utolsó «interservice consultation»-nak az eredményeképpen készülhet el a végleges változat 2004 márciusában. A hazai jogszabály, pályázati felhívás és a dokumentáció párhuzamosan készül. Az előzetes tájékoztatási feladatokat is rövidesen meg lehet kezdeni!”

Jól értették! Rövidesen el lehet kezdeni beszélni ezekről a lehetőségekről! Feltehetőleg majd akkor, amikor már a szereplők száma lényegesen kevesebb lesz, ha már elég sokan talán éppen azért adták föl a gazdálkodást, mert nem is tudtak az európai folyamatokról, a családi gazdaságokra és azok társulásaira épülő európai agrármodellről, az ennek megerősítését szolgáló vidékfejlesztési eszközökről.

A Magyar Kormány azonban ezekről még nem beszél. (A kormányülés agráriummal foglalkozó része ezért valószínűleg – szemben a sajtó számára nyilvános első felével – nem véletlenül zajlott a sajtó kizárásával!) E helyett – minthogyha az előterjesztő miniszter egy helyzetfelmérő, elemző szociológiai csoportot vezetne – a kormányelőterjesztés pl. három állattenyésztési ágazatban 45 ezer család tönkremenetelét egyszerűen a következők szerint ismerteti:

„Romló jövedelempozícióra számíthat:

- **a tejvertikum**, mivel a termelők közvetlen támogatása a jelenlegi szinthez képest csökken. Magyarországon a termelői ár a közeljövőben a korábbi 70-72 Ft/l-rel szemben legfeljebb 64-68 Ft/l körül alakulhat, ami elsősorban az átlagosnál magasabb költségekkel termelő gazdálkodók életképességét veszélyezteti. Számításaink szerint a termelői fázisban az egyéni gazdaságok mintegy 35 %-a, míg a társas vállalkozások akár 30-40 %-a is a tejtermelés felhagyására kényszerülhet, ami körülbelül 10-15 ezer család jövedelemhelyzetét befolyásolhatja kedvezőtlenül;
- **a sertésitenyésztés**, mivel a sertéshús szabályozás közös piaci rendszerének átvételével szűkülnek a közvetlen ágazat-specifikus támogatások, és megszűnnek az árhoz kötött minőségi támogatások is. A romló versenyhelyzet következményeként a kisüzemi keretek közt termelő állattartók feltehetően kiszorulnak az árutermelésből. A sertésitenyészési egyéni gazdaságok közel 20 %-a, míg a társas vállalkozások 20-30 %-a kényszerülhet a termelés felhagyására, ami több mint 5 ezer család jövedelemhelyzetét befolyásolhatja kedvezőtlenül;
- **a baromfitenyésztés**, mivel a közvetlen támogatások csökkenése, az uniós állat jóléti intézkedések érvényesítése és a harmadik országból származó import vámvédelmének mérséklődése az ágazatot kedvezőtlenül érinti. A csirkehizlaló egyéni gazdaságok 40 %-a, míg a társas vállalkozások 30-40 %-a kényszerülhet a termelés felhagyására, ami 20-25 ezer család jövedelemhelyzetét befolyásolhatja kedvezőtlenül. A csatlakozással megváltozó állat jóléti követelmények a hazai tojástermelést is érzékenyen érintik, ugyanis az előírt minimális férőhely nagyobb lesz, így az állomány közel 20 %-ának áthelyezéséről kell gondoskodni.”

„A családok jövedelemhelyzetét kedvezőtlenül befolyásoló” események magyarul tönkremenetelt jelentenek. 35-45 ezer család tönkremenetelének e szenttelen leírása után joggal várná az ember azoknak az intézkedéseknek a felsorolását (pl. a kárhozottatott állatjóléti EU előírásoknak való megfelelés esetén azt, hogy a Nemzeti Vidékfejlesztési Tervben szereplő egyik támogatási terület éppen ehhez nyújtana a gazdáknak segítséget!), amelyekkel e közvetlenül érintett 150-250 ezer ember katasztrófáját el kívánja háritani a mezőgazdasági kormányzat. Ez azonban az előterjesztésből nem derül ki, az az általánosságokon és az összkormányzati, méginkább osztársadalmi feladatok han-

goztatásán nem lép túl. Így azután akár természetesnek is vehető az anyag 16. oldalán a feladatok között a 8. pontban megfogalmazott teendő: „Az agrárgazdaságban meglévő és a csatlakozást követően várhatóan növekvő feszültségek oldását jelentősen segítené néhány közérzetjavító intézkedés (pl. egyes szigorító intézkedések bevezetésének elhalasztása, egyes korábbi támogatásokhoz előírt kötelezettségek oldása, a «földért életjáradék» program bővítése, a kormányprogramban is szereplő üzletrészkérdések rendezése, stb.)”

Attól tartunk, hogy a sokasodó problémák megoldására, a gazdatársadalom egyre erősödő és sűrűsödő tünteteshullámokban is megnyilvánuló jogos elégedetlenségének lecsillapítására és végveszélybe sodródásának megállítására a Kádár-korszakból is jól ismert „közérzetjavító intézkedések” már nem lesznek elegendők! Nincs mire várunk, de nincs is nagyon kire számítanunk sem!

2. A jövőkép alapvonásai

Mik lennének tehát azok a teendők, amelyek a vidék teljes erózióját, az agrárnépesség többségének földön futóvá válását és mindennek az egész társadalomra nézve súlyos következményeit elkerülhetővé tennék. Ahhoz, hogy ezeket számba tudjuk venni, mindenek előtt **az agráriummal és a vidékkel kapcsolatos jövőképünket kell megfogalmazni.** Ennek **tézisei**, alapvonásai és fő értékei az alábbiak lehetnek.

- A magyar agrárium és vidék számára csak olyan mezőgazdálkodás hozhat sikert, amely úgy állít elő értékes, szermaradványmentes, egészséges és biztonságos élelmiszereket és egyéb anyagokat, hogy közben megőrzi a talajokat, az ivóvízbázisainkat, felszíni vizeinket, az élővilágot, a tájat és benne az embert, közösségeit és kultúráját, közvetlenül vagy a ráépülő tevékenységek révén munkát, megélhetést biztosítva a vidéki népesség lehető legnagyobb hányada számára. Ennek **a többfunkciós európai agrármodellnek, a környezet és tájgazdálkodás rendszereinek széles körű elterjesztésével** ráadásul olyan kedvező országgép alakítható ki Magyarországról a rendkívül érzékeny likvid élelmiszerpiacokon, melynek mottója a „*Tiszta, élő környezetből egészséges, biztonságos és különleges minőségű élelmiszer!*” lehet.
- **E feladatok együttes teljesítésére csak a kis- (10-50 ha) és középbirtokok (50-500 ha) dominanciájára épülő családi gazdasági modell lehet alkalmas.** Ez biztosítja ugyanis egyidejűleg a tulajdonosi szemléletből fakadó „jó gazda gondosságát”, az egymást követő generációk közti felelős viszonyt, és azokat a foglalkoztatási, minőségi termelési és környezeti teljesítményeket, amelyek az egész társadalom számára és a vidék hosszú távú megmaradása szempontjából egyaránt létfontosságúak.
- **Ahhoz azonban, hogy e kisebb mozaikokból építkező gazdaság szerkezet a nagy latifundiumokkal, tőkés megabirtokokkal és multinacionális tőkebefektető társaságokkal a piaci versenyben ne induljon eleve esélytelenül, e szuverén gazdasági egységeknek társulásokot, termelői, feldolgozó és/vagy értékesítési csoportosulásokat, szövetkezéseket (nem kolhozokat, de nem is nagy integrátorokra fűződő, azoknak egyoldalúan kiszolgáltatott fűtöket!!) kell létrehozniuk.**
- **Minderre csak szuverén, erős, a jövőben bízó, létében nem fenyegetett, tényleges döntési helyzetben lévő és döntéseire maga is felelősséget vállaló gazdatársadalom képes. Ehhez a város és vidék közti szolidaritáson, az egymásra utaltság felismerésén nyugvó új fajta társadalmi szerződésre és ebből táplálkozó – a szubszidiaritás elve alapján létrejövő tudatos, kiszámítható és hosszú távra tervezhető – összességében az ökoszociális piacgazdasági modellnek megfelelő állami támogatás és elvonáspolitikára, makrogazdasági környezetre és eszközrendszerre van szükség.** Ez azon a felismerésen alapulhat, hogy **közpénzeket csak a köz számára hasznos teljesítményekért szabad kifizetni.** Miután tehát a társadalomnak nemcsak a gazdálkodók termékeire, hanem azokra a szolgáltatásaikra is szüksége van, amelyekkel előmozdítható a vidék társadalmának fenntartása valamint a környezet védelme, a helyi természeti és táji értékek megóvása, ezért mély megbecsülés és ezen **elismert teljesítményeiért, társadalmi szolgáltatásaiért nyújtott rendszeres kifizetés illeti meg a gazdatársadalmat.**

- Ennek jegyében a **közpénzekből nyújtott támogatások súlypontja** a környezet- és tájgazdálkodási **rendszerekhez** (pl. ökológiai gazdálkodás, a tájgazdálkodás különböző formái valamint az integrált növénytermesztés a szántóterületeken és az ültetvényekben, legeltetéses állattartás a gyepterületeken, őshonos állatfajták tartása, ökológiai állattartás, vagy pl. a hagyományos tó- és nádgazdálkodás a vizes területeken, stb.), termőhelyi adottságkategóriákhoz és a kis- és középbirtok-kategóriákhoz **kötődő**, 5 éves állami szerződésen alapuló föld alapú folyó **kifizetésekre** és az ezek terjedését és megerősödését szolgáló beruházási, infrastruktúrafejlesztési és egyéb kiegészítő intézkedésekre, összességében a **vidékfejlesztésre helyeződik át**. Ezek nem a termelés volumenéhez és nem adott ágazatokhoz, hanem gazdálkodási rendszerekhez kötődnek, tehát nem a piaci vezérlés kategóriájába tartozó „mit” és „mennyit” kérdésekre, hanem a „hogyan” kérdésre reflektálnak. A felajánlott gazdálkodási rendszerek közül a gazda maga választhat, és azt is maga dönti el, hogy a kiválasztott rendszeren belül mit termel, mely ágazatokban folytatja a tevékenységét. Azt kell csupán vállalnia, hogy betartja az adott gazdálkodási rendszer kedvező hatásait biztosító előírásait. Ennek fejében kapja közpénzekből a rendszeres állami kifizetést, melynek Luxemburg (2003 júniusa) óta 85 %-át az EU finanszírozza, 15 %-ot kell nemzeti forrásból biztosítanunk, és gazdaönrészre nincs szükség e támogatások igénybevételéhez.
- Az elvonások rendszere, **az adópolitika a közterheket az élők munkájáról fokozatosan a környezethasználatra, valamint az anyag- és energiafelhasználásra helyezi át**. Növekszik tehát azoknak gazdálkodási formáknak a versenyképessége, amelyek kevesebb külső anyagot, energiát használnak fel, környezeti szempontból kedvezőbbek a hatásaik, és amelyek fajlagosan több embernek biztosítanak munkát, megélhetést a vidéki térségekben. Leértékelődnek ugyanakkor azok a rendszerek, amelyek a társadalmi hasznosság figyelmen kívül hagyásával, kizárólag egyszempontú tőkeérdekek mentén jönnek létre, működnek és fejlődnek.

3. A legsürgetőbb feladatok

E jövőképformaláló tézisekből kiindulva a következő legfontosabb feladatok várnak a politika, a gazdaság és a társadalom különböző szereplőire, csoportjaira, mindenek előtt azonban természetesen a döntési helyzetben lévő törvényhozó és végrehajtó hatalmi ágakra.

Jogosan várja el, követeli meg a társadalom **az agrár- és vidékfejlesztési kormányzattól**, hogy

- az EU agrár- és vidékpolitikai irányelvei mentén tekintse elsőrendű feladatának az egészséges és biztonságos élelmiszerek környezetbarát termelését, a helyi gazdaságok diverzitásának és a tájak sokszínűségének megőrzését, a vidéki lakosság és munkahelyek megtartását, és a természeti erőforrásokkal való komplex gazdálkodást szolgáló fenntartható, többfunkciós mezőgazdaság megvalósítását;
- haladéktalanul dolgozza ki azokat a nemzeti intézkedéseket, amelyek lehetővé teszik a termőföldnek, a nemzeti vagyon 25 %-ának megőrzését a magyar gazdatársadalom számára, közülük is elsősorban az alábbi teendők kiemelésével:
  - törvényt kell alkotni a mezőgazdasági üzemszabályozásról, amely a közösségi joggal összeegyeztethetően fékezheti a (hazai, de mindenek előtt a globális) tőkés nagybirtok monopóliumának kialakulását, és amely lehetővé teszi a korlátlan üzemméret valamint a – tőkeerőtől függő – tetszőleges üzemszám megszüntetését;
  - ebben rögzíteni kell a birtokmaximumot, és azt, hogy bármely üzemben tartó – tehát a globális óriáscég is – csak egyetlen üzemet tarthat fenn a törvény által megengedett maximális méretben, továbbá elő kell írni, hogy a föld fekvése szerint letelepedett, szakképzett gazdák jogosultak az üzem működtetésére;
  - a Földtörvény kötelező elővételi és előhaszonbérleti sorrendjét meg kell változtatni a helyben lakó gazdák és vállalkozók, mint természetes személyi földhasználók javára;
  - a szabályozók megváltoztatásával el kell érni, hogy a Nemzeti Földalap (NFA) a mai – a nagybirtokrendszer földkészletének megszilárdítását szolgáló – rendeltetése helyett a

termőföldnek a hazai gazdálkodókhoz juttatását, a családi gazdaságok megerősítését valamint a közérdekű állami földkészlet-gazdálkodást szolgálja;

- szabályozni kell a termelésből kivont területek védelmét, felhasználását, a természetvédelmi oltalom alatt álló, művelésből kivont területek csak közcélra legyenek igénybe vehetőek;
- 2004 május 1-jétől a védett természeti területeinkre az uniós külföldi magán- és jogi személyek javára megnyíló tulajdonszerzést a Magyar Államnak azzal kell ellensúlyoznia, hogy – e célra megfelelő költségvetési forrást elkülönítve és törvényes elővásárlási jogával élve – fokozatosan állami tulajdonba veszi a legértékesebb természetvédelmi illetve az ilyen oltalomra tervezett területeinket;
- rendezni kell a szövetkezeti részaránytulajdon sorsát is, amelynek „befagyasztása” és tulajdonosával szemben a természetbeni visszaadás megtagadása egyrészt súlyos alkotmány sértés, másrészt akadályozza az uniós támogatásokhoz való hozzájutást;
- a termelés- és jövedelemkoncentráció tőkés nagybirtokok helyett a vidéken több munkalehetőséget teremtő, a vidéki népesség megtartását szolgáló valamint agrár-környezeti és vidékfejlesztési szolgáltatásokat nyújtó gazdálkodási rendszereket felvállaló kis- és középgazdaságokat és azok társulásait támogassa és védje;
- a mennyiséghez kötött direkt és piaci támogatási eszközöket fokozatosan csoportosítsa át a vidékfejlesztésre, a kedvező környezeti és társadalmi összehatású gazdálkodási rendszerek támogatására és a vidék társadalmának megerősítésére;
- az ehhez szükséges közösségi (EU) források megszerzése és maximalizálása érdekében módosítsa koppenhágai tárgyalási stratégiáját, és a következő EU tervciklusban a hangsúlyt a vidékfejlesztési – földalapú és egyéb – támogatások megszerzésére helyezze,
- a vidékfejlesztés szétzilált intézményi rendszerét és elkülönült terveit (Nemzeti Vidékfejlesztési Tervet: NVT-t, az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Programot: AVOP-ot) az EU vidékfejlesztési rendeletének és gyakorlatának megfelelően kapcsolja össze, és ennek tartós megalapozására hozzon átfogó vidékfejlesztési törvényt vagy kormányrendeletet;
- gyorsított ütemben alakítsa ki a vidékfejlesztési intézkedések lebonyolításához, az európai források maximális lehívásához szükséges intézményrendszert (Integrált Igazgatási és Ellenőrzési Rendszert: IIER-t) valamint e nagyléptékű stratégiaváltáshoz elengedhetetlenül szükséges – a gazdákat mindenben kiszolgáló – szellemi és fizikai infrastruktúrát, tanácsadó, bemutató, képző, szolgáltató hálózatokat;
- biztosítsa az EU források megszerzéséhez szükséges növekvő költségvetési önrészt, soron kívül csoportosítson át további forrásokat az agrár-környezetgazdálkodási rendszerek támogatásának kiterjesztésére,
- azonnal fogjon hozzá a gazdák tájékoztatását, felkészítését, képzését jelentő feladatához, haladéktalanul vegye fel a kapcsolatot azokkal a szakmai és tudományos, oktatási műhelyekkel, valamint a média azon részével, amely segítheti e feladata végrehajtásában, teremtse meg ennek hazai költségvetési, pénzügyi fedezetét;
- dolgoztassa ki és alkalmazza a táji alapú vidék- és területi tervezés módszereit, és azoknak a területrendezési és építési szabályozással való harmonizálását.

A **gazdáknak** megfontolásra ajánljuk és kinyilvánítjuk, hogy az EU-ban nemcsak a nagybirtoknak, hanem a kis- és középméretű családi gazdaságoknak is van jövője, tehát

- ragaszkodjanak a földjük tulajdonához, hiszen a termőföld több, mint termelő eszköz, és vége van egy közösségnek, ha földjét elveszíti;
- a föld ára várhatóan jelentősen emelkedni fog, és a vidékfejlesztési föld alapú támogatások is ehhez és nem a megtermelt mennyiségekhez (kvótákhoz) fognak egyre inkább kötődni;
- legyenek nyitottak az önkéntes társulásokra, kihasználva a kistérségi szintű együttműködések és az azok segítésére rendelkezésre álló támogatások lehetőségeit, mert csak így tudnak megmaradni a piaci versenyben;
- tájékozódjanak, tanuljanak, keressék a partnereket;

- keressék, ismerjék meg azokat a minden agrárágazatra nyitott gazdálkodási rendszereket, amelyekhez már eddig is lehetett pályázni a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Programban (NAKP-ban), továbbra is pályázhatók lesznek a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv agrár-környezetgazdálkodási intézkedései között, és fontolják meg e gazdálkodási rendszerekhez való csatlakozást.

A történelmi egyházaktól, a környezet és természetvédő valamint agrárszakmai **civil szervezetektől**, pártoktól és érdekképviselőktől, a nem kormányzati szféra szerveződéseitől azt kérjük, hogy

- segítsék annak tudatosítását a magyar társadalomban, hogy a mezőgazdaság a termelés mellett rendkívül fontos környezeti és foglalkoztatási, szociális szolgáltatásokat is nyújt az egész társadalom számára, és ezért méltó a közpénzekből nyújtott kifizetésekre;
- segítsenek meggyőzni a magyar társadalmat arról, hogy fogyasszon magyar élelmiszereket, magyar mezőgazdasági termékeket és árukat;
- segítsék a természetvédelem céljainak és az általa felkínált lehetőségeknek a megértését az agrárium szereplőinek körében;
- működési helyükön segítsenek az NAKP-ra valamint az NVT-re és AVOP-ra vonatkozó információkat eljuttatni a gazdatársadalomhoz;
- keressék az agrár-környezetgazdálkodási szakmai és tudományos műhelyek, szakemberek, FVM hivatalok, falugazdászok, helyi önkormányzatok és más civilek partnerségét, és mozgósítsák a társadalmat e nagyléptékű stratégiaváltás sikeres végrehajtására.

A tudomány és felsőoktatás műhelyeiben tevékenykedő **szakértelmiségtől**, agrárszakmai, szakmapolitikai kutató és oktató műhelyektől joggal elvárhatjuk, hogy

- saját eddigi oktatási, kutatási, fejlesztési tevékenységük kritikai újraértékelésével, önvizsgálattal;
- a többfunkciós mezőgazdaság szempontjainak megfelelő , saját tradícióinkból táplálkozó és tájaink eltérő adottságaihoz illeszkedő gazdálkodási rendszerek kidolgozásával;
- a szakmai, szakmapolitikai és politikai döntéshozó és végrehajtó elit tájékoztatásával, meggyőzésével e stratégiaváltás és rendszerei gyors ütemű elterjesztése szükségességéről , társadalmi hasznáról és elkerülhetetlenségéről;
- a vidék társadalma, a földön és a földből élők felé fordulva a gazdák felkészítésével segítsék e nagy léptékű stratégiaváltás, minőségi rendszerváltás sikeres végrehajtását.

Végezetül, de egyáltalán nem utolsó sorban mindezek közhírré tételét várjuk attól **a médiától**, amely

- felelősséget érez a vidék és a vidéki emberek sorsa, a természet és a táj megőrzése iránt, és amely
- megérti, hogy „város és vidék közös sorson osztozik”⁴, ezért segíteni akar a vidék minőségi fejlesztésében és egy új társadalmi szerződés létrehozásában.

Nem “közérzetjavító intézkedések”, hanem e feladatok végrehajtásának haladéktalan megkezdése segíthet abban, hogy a vidék társadalmát érintő folyamatok ne vegyenek katasztrofális irányt. Az idő most már tényleg rendkívül kevés, és ha a vázolt feladatok terén nem történnek gyors lépések, akkor többszáz ezer család sorsa végképp megpecsételődhet. Ennek történelmi felelősségét nincs mód másra áthárítani, és káros következményeit az egész társadalom fogja hosszú időszakon keresztül viselni!

⁴ Vidéki Térségek Európai Kartája (1996)